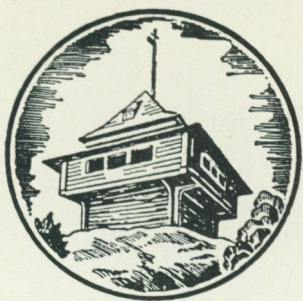

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1965

Redaktion:

GÖSTA BERG · HANS HANSSON

SAM OWEN JANSSON · MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar några delar av den stora polykroma servis med släktens Grills vapen, vilken på beställning utfördes i Kina omkring 1740, troligen efter förlagor av Christian Precht. Servisen har 1964 förvärvats till Nordiska museet. Se vidare härom Erik Andréns uppsats i denna årsbok.

The colour picture on the cover shows some of the pieces from the large Chinese porcelain service decorated with the Grill family coat-of-arms which was acquired by the Nordic Museum in 1964. This service was ordered from China in about 1740, and was probably designed by Christian Precht. See also Erik Andréns article in this year book.

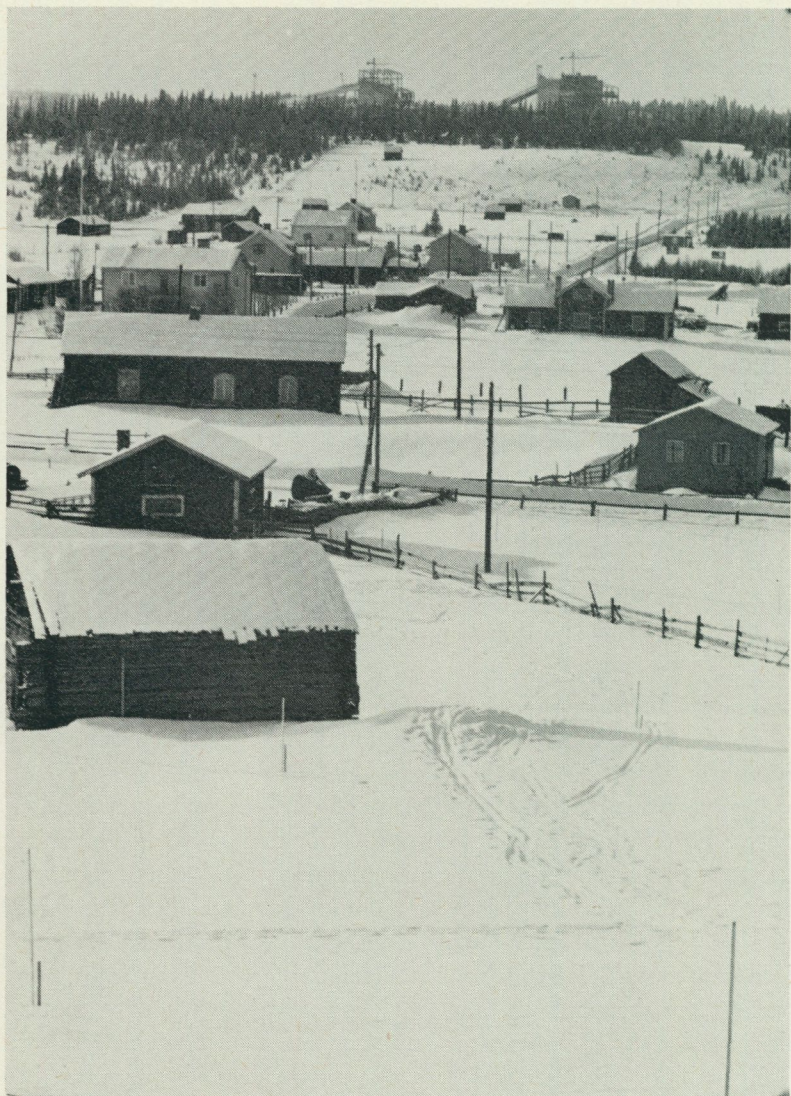
Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1965
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

FRÅN FORSKNINGSFÄLTET

FRÅN BYBO TILL INDUSTRIARBETARE

När man står på Gruvberget i Svappavaara och tittar ned i de ganska måttliga hål som brytningen av malm under 1600- och 1700-talen åstadkommit, blir man kanske mest förundrad över de förhoppningar som då knöts till denna avlägsna och föga givande kopparfyndighet. Men ser man detta företag mot bakgrunden av den politiska situation som Sverige befann sig i vid 1600-talets mitt och den roll som den svenska kopparen då spelade på den europeiska marknaden, förstår man hur betydelsefullt ett tillskott till kopparproduktionen tedde sig, även om detta måste hämtas från ödemarkerna längst uppe i norr. En stor del av krigsansträngningarna i trettioåriga kriget finansierades genom den koppar som bröts i Falu gruva. Intet land i världen kunde då producera mera koppar än Sverige. Efterfrågan var mycket stor, bl.a. på grund av att Europas då mäktigaste stat, Spanien, hade kopparmyntfot. Kopparproduktionen fick en våldsam stimulans och gav upphov till ett febrilt sökande efter nya kopparfyndigheter. Föreställningen om slumrande rikedomar har givit näring åt sagor och sägner kring fynd av malmådror. Övernaturliga väsen spelar i dessa en verksam roll som anvisare av plats för malmletning och ger något av den andliga atmosfären kring 1600-talets kopparrush. I Svappavaara säges det ha varit en lapp, som sett en ren skrapa lav, så att en håll med grönaktig färg blottades. På det sättet upptäcktes koppermalmen på Gruvberget.

Brytningen började 1654. Det var två bröder, Abraham och Jacob Momma, som fick koncession på fyndigheterna. De kom från Aachen via Holland och hörde till de många utlänningar, som under 1600-talet kom till Sverige för att delta i utvecklandet av den kommersiella och industriella verksamheten i landet. Bröderna Momma var ytterst aktiva och drev bl.a. ett flertal betydande

Gruvan i Svappavaara har behållit sin dominerande plats i byns liv och gör det nu mer än någonsin.

Boskapsskötsel, höfångst, jakt och fiske är den andra komponenten i byns näringsliv, som nu alltmera minskar i betydelse.

bruksanläggningar. Till tack för sina insatser adlades de under namnet Reenstierna.

I Svappavaara hade de dock ringa framgång, och 1670 måste de sluta. Gruvorna visade sig vara föga givande, och transporterna av malmen från Svappavaara och av de förnödenheter som måste sändas dit söderifrån visade sig så svåra och dyrbara, att bröderna efter en hård kamp måste gå i konkurs år 1670. Svappavaarabönderna fortsatte dock att i begränsad omfattning bryta malm och att utvinna koppar ur den ofullständigt utnyttjade malmen i varphögarna ända till 1780.

På ett märkvärdigt sätt har förhoppningarna om ett välstånd byggt på malmbrytning levat i byn. När LKAB 1961 beslöt att utnyttja de sedan lång tid kända järnmalmsfyndigheterna, innebar detta infriandet av århundradens förväntningar. Utvinningen av järnmalm i Svappavaara krävde en järnväg för malmfraktning samt bostäder och serviceanläggningar för ett tillskott av 250 arbetare och deras familjer.

Denna snabba utbyggnad av byn medför givetvis stora förändringar och det inte bara i yttre måtto. Omställningen från jordbruksby med boskapsskötsel som huvudsaklig näringskälla samt fiske och jakt som bisysselsättning hade börjat redan vid tillkomsten av gruvdriften i Kiruna och Malmberget. De yngre manliga medlemmarna av familjerna tog för kortare eller längre tid arbeten i gruvan. Detta tycks inte ha förändrat strukturen i byn nämnvärt. Först efter det senaste kriget har nedbrytningen av den agrara samhällstypen börjat, och nu sker den mycket fort.

Med anslag av LKAB har Nordiska museet tillsammans med Norrbottens läns museum och Riksantikvarieämbetet bedrivit en undersökning i Svappavaara för att följa och registrera såväl de yttre förändringarna av själva bybilden som anpassningen av den inre miljön till de krav, vilka det industriella arbetslivet ställer. Mötet mellan det gamla agrara arbetslivet i Norrland med dess rika variation, dess säsongmässiga koncentration samt frihet för individuella insatser och det moderna arbetslivet med dess ensidighet, likformighet och bundna rytmer måste erbjuda många konflikter. Situationen är ingalunda enastående. Överallt i världen möter samma svårigheter i övergången mellan gammalt och

nytt. Studiet av anpassningsprocessen har principiell betydelse och är ett viktigt komplement till den målinriktade industrisociologien.

Från Nordiska museet har en arbetsgrupp bestående av intendent Annika Österman och assistent Birger Grape under ledning av undertecknad i Svappavaara gjort uppteckningar och möbleringsplaner samt utfört fotografering under sammanlagt två och en halv månad samt under sex månader utarbetat och för arkivering färdigställt det insamlade materialet. Arbetet har resulterat i 350 foliosidor uppteckningar efter ett 70-tal intervjuobjekt, drygt 50 möbleringsplaner och teckningar samt ca 500 fotografier.

Anna-Maja Nylén

Summary

From villager to industrial worker

Svappavaara, latitude 67° 36' north, is a mining village in Swedish Lapland. It became known during the 17th century on account of its copper mine, which the Momma-Reenstierna brothers tried to exploit, though with little success. Until the turn of this century the village has been mainly agricultural, stock-raising being the main source of employment, hunting and fishing important side-lines. When the mines in Kiruna and Malmberget were opened, the younger men from the village worked there for shorter or longer periods, but the social structure of the village hardly changed. In 1961 LKAB, the state-owned mining company, decided to work the previously unexploited iron ore deposits at Svappavaara. A branch-line has been built from Kiruna, and new homes and essential services have been supplied for 250 families who have recently moved there. The Nordic Museum is at present examining this meeting of old and new from an ethnological point-of-view, and this work is being helped by a grant from the mining company. The present period of acculturation provides a comparison with similar changes that must have occurred in similar situations previously, and is an important complement to industrial sociology.